

Tremtinys

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SAJUNGOS LEIDINYS

Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

Nr. 23(80)

1992 m. gruodis

Antanina GARMUTĖ

GEDOS STULPAS

*Sukasi Žemele apie aši -
Apie savo aši, kol gyva.
O prie marių sesė geltonkasė -
Apie gėdos stulpą ... Lietuva.*

*Slibinas raudonas pasipirjo -
Verkė jį prie marių mėlyną ...*

*Vėl laisva. Vergovę ji pamiršo.
Blaškosi kaip paukštė be sparnų.*

*Jau už skobnių kraitvežiai iškaitė -
Oi tai patriukėmaus ir paulios!
Su kasom - ir sesė, ir jos kraitij
Apie gėdos stulpą apvynios!*

*Kagebistai vėl madas diktuoja.
Musiką užsako - jie.
Lietuva į praeitį žygiuoja
Marijo tempu. Apsiprask, širdiel!*

*Nesužaldyta ledinių vėjų,
Apsidengusi Rainių žole,
Ji šemai nusilenkė Skriaudėjui...
Matote, tokia "tautos valia".*

*Sukasi Žemele apie aši -
Apie savo aši, kol gyva.
O prie marių sesė geltonkasė -
Apie gėdos stulpą ... LIE - TU - VAI -*

1992 11 25

KREIPIMASIS

**Į tautas, patyrusias komunizmo
represijas, ir viso pasaullio
demokratinę visuomenę**

Ivykę Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai parodė, kad naujajame Parlyamente geroką persvarą turės prokomunistinės žėgos, jau rinkimų kampanijoje kėlusių tariamo visuomenės "susitaikymo", desovietizacijos įstatymo nereikalingumo ir net išlikusių KGB dokumentų sunaikinimo idėjas. Todėl išskilo reali grėsmė buvusiems KGB archyvams, kurių didžiąja dalį sudaro sovietinio genocido, vykdyto prieš lietuvių tautą, įrodymai. Tai 49 tūkst. 1940-1988 m. baudžiamų bylų ir virš 100 tūkst. tomų įvairių kitokio pobūdžio dokumentų, liudijančių apie ilgametį pasipriešinimą okupacijai bei KGB vykdytų represijų mastą. Tai ne vien Lietuvos žmonių kančią metaftasis, o ir civilizuotosis Europos ir visos žmonijos turtas, padedantis atskleisti antižmogišką komunizmo esmę. Todėl kreipiamės į visus geros valios žmones, visuomeninius judėjimus ir tarptautines organizacijas, prašydami visomis galimomis poveikio priemonėmis užkirsti kelią galimam Lietuvos Respublikos buvusio KGB archyvo sunaikinimui, klastojimui ar juo išlapinimui neribotam laikui. Lietuvai turėtų būti gražinti ir į Rusiją išvežti KGB archyvai.

Tikimės, kad pritardami šiam kreipimuisi padėsite visoms postkomunistinėms valstybėms greičiau išsivaduoti iš komunistinės ideologijos, padėsite atstatyti istorinę tiesą ir sukurti moralią visuomenę. Pasikliaujame visų žmonių, palaikiusius Lietuvos nepriklausomybės siekius gera valia ir parama.

Lietuvos Respublikos Sąjūdis
Juozas TUMELIS

Lietuvos Respublikos politinių kalinių
ir tremtinų sąjunga
Balias GAJAUSKAS

Lietuvos politinių kalinių sąjunga
Antanas STASIŠKIS

LDDP Seime turi 52 proc. vietų. Tai gali ir viena pati, anot drg. Č. Juršėno, galiau užsakyti muziką. Tikriausiai dalis darbiečių pereis į Vyriausybės struktūras. Tačiau Seime jų balsus kompensuos Socialdemokratų partijos, Lenkų sąjungos ir Centro judėjimo deputatų balsai. Kaip žinia, visais svarbiausiais klausimais šios jėgos susivienyda. Dabar jos turės 62 proc. balsų.

Viena Sajūdžio koalicija teturi tik 21 proc. vietų, o kartu su krikdeimais, politinių kalinių ir tremtinų sąjungos bei demokratų atstovais, kitų dešiniųjų partijų deputatais sudarys 38 proc. Tokiu skaičiumi balsų gali disponuoti Tėvynės Santara.

Šitaip išsidėsčius Parlamento jėgomis, ko galima laukti?

Premjero G. Vagnoriaus išjudintu iš mirties taiko reformų į pradinę padėti gražinti jau nepavyks. Matyt, ir nebus mėgiamama šio imtis, tačiau visiškai realu laukti žemės reformos privatizavimo pokyčių. Cia spragų nestinga. Žinant, kad kaime išlaikiusi valdžią savo rankose nomenklaturinė partokratija labiausiai priesinosi žemės reformai, nesunku nuspeti, kur bus sukama dabar.

Krašto apsaugos struktūros bent jau pradžioje nebus liečiamos, tačiau kairiųjų nepalankumas joms seniai rödomas. Kas žino, kada tas nepalankumas bus pradėtas realizuoti įstarymai? Šis kla-

simas ir užsienio politikos kryptis - savo išklausimas prokomunistinei valdžiai. Čia jai dera skaitytis su visuomenės nuomone. Bet pačiu sunkiausiu išmėgnimiu naujajam Seimui bus teisingumo atkūrimas Lietuvoje. Aukščiausioji Taryba savo veiklos pradžioje šio klausimo nesimės spręsti, o vėliau jau ir nebepajėgė. Konstitucija, kertinis akmuo teisingumo pamatuose, padėtas, tačiau tolesni darbai atitenka Seimui. Sunku patikėti, kad šitos sudėties Seimas ryžtusi priimti Seimo deputato ir Valstybės tarnautojo Etnikos kodeksą. Deputato A. Endriukaitės variantas ašikai per švelnus. Būtina pridurti prie jo ir priviloma deputato ir jo šeimos narių pajamų deklaravimą. Konstitucinis Teismas bus suformuotas, bet vargas Lietuvai, jei Jame viešpatatus sovietmečio dvasia. Galima tikėtis, kad bus parengtas ir patvirtintas naujas Baudžiamasis kodeksas. Be šio žingsnio visuomenės pasipiltinimas bus nenumaldomas.

Teisinė reforma bus vykdoma, bet nėra jokių garantijos, kad ji nebus orientuota į neteisėtai praturtėjusios partokratijos susigrobto turto įteisinimą. Pats sunkiausias klausimas, tai desovietizacijos įstatymas ir tiesiogiai su juo sietinas konstitucinės rezistencijos laikotarpio įvertin-

mas. Seimas, kuriamo yra aktyvių Lietuvos nepriklausomybės niekintoju, šalies sovietizacijos ideologiją, net kruvinų represijų prieš Lietuvos žmones vykdytojų, nepjaus šakos, ant kurios pats sėdi. O tik atkūrus Teisingumą, galima tikėtis socialinės santaišos ir tautos vienybės. Jau aiskėja, kad aukščiausiai klausimai bus apeinamai tylomis arba dangstomi demagogikomis įnekomis apie ekonomikos pirmenybiškumą, apie komunistų kompetenciją ir pragmatikų verslininkų nešamą išgelbėjimą Lietuvai.

Visi darbai ir visos reformos, kurios nesiremė Teisingumo ir Doros principais, yra niekiniai ir trumpalaikiai. Teoriškai egsis tuojo Seimo apsilvalymo savo jėgomis galimybė, bet jis labai menka. O juk svarbiausioji Aukščiausiosios Tarybos suirimo prieš laiką priežastis - tai laiku nesukurtas Teisingumas kaip valstybės pamatas. Ši ilgalaičių proceso reikėjo pradėti tuoju po Kovo 11-osios akto paskelbimo. Dėl tos pačios priežasties, tik jau žymiai greičiau, sužlugis ir šis Seimas. Kasandros pranašystės visada slogios, tačiau kur dingsi: žmonijos patirtis - aruodas, iš kurio laiku nepasisėmus išminties, brangiai ir aukščiai mokama.

Edmundas SIMANAITIS

Dekomunizacijos klausimais

SOFIJA. Lapkričio 7-8 d. įvyko Tarptautinis dekomunizacijos seminaras. Jis organizavo ir finansavo "Laisvos ir demokratinės Bulgarijos" fondas. Jis skirtas privačių asmenų. Pagrindinis jo uždavinys - demokratinės visuomenės sukurimas Bulgarijoje. Kartu neatsiribojama ir nuo kitų postkomunistinių Rytų Europos valstybių desovietizacijos praktikos.

Seminare dalyvavo Vokietijos, Čekijos, Slovakijos, Lenkijos, Rumunijos, Bulgarijos, Lietuvos, Latvijos ir Estijos atstovai, tiesiogiai diriantys išlikusių KGB archyvus ir kuriantys iliustracijos įstatymus. Buvo įdomu šiuo požiūriu įpalyginti visų besiveduojančių iš komunistinės priespaudos šalių padėti, tuo labiau kad jau pirmas Seimo rinkimų turas Lietuvuje rodė buvusių struktūrų gržimą į valdžią.

Seminare išsitikinome, kad buvome gerokai išsiveržę į priekį, ir daugeliui netikėti rinkimų rezultatai mus tik sugražino į tą desovietizacijos stadiją, kurioje dar tebėra daugelis valstybių - Rumunija, Latvija, Slovakija, Bulgarija. Pirmauja Vokietija ir Čekija. Tik šiose šalyse veikia įstatymai, numatantys aprabojimus tarbyje buvusiems agentams ir komunistinei nomenklaturai. Tik Vokietijoje išliko beveik visos štazių agentų bylos. Kitose šalyse dokumentinių nusikalstamos veiklos įrodymų yra nepaprastai mažai, Latvijoje liko vos pora mažų KGB dokumentų, Estijoje E. Savisaaro vyriausybė leido išgabenti KGB archyvus į Sovietų Sajungą.

Dekomunizacijos problemą salyginiai galima išskaidyti į dvi dalis: buvusių komunistų partijos KGB rankomis vykdyto ištisu tautų ir ideologijų genocido pasmerkimą bei išlikusių ir dabar tebeveikiančios KGB agentūros verifikavimą, išbraukiant

ją iš naujai kuriamų valstybės struktūrų. Nepamiršamai komunizmo nusikalstamu žmonių (bulgarai net siūlė Sofijoje surengti naują Niurnbergo procesą komunistų partijai), visi seminaro dalyviai labiausiai buvo linkę giliinti į antrą problemos dalį. Buvisių KGB agentų nustatymas ir draudimas jiems tam tikra laikotarpiu užimti atsakingas pareigas yra būtina salyga atkuriant postkomunistinės valstybės demokratinę visuomenę. Šiuo metu tai yra svarbiausias uždavinys, kuriam labiausiai priešinosi ir tebesipriešina persitarkiusios prokomunistinės visų šalių partijos.

Seminaro dalyviai labai aktyviai palaikė Lietuvos politinių kalinių ir tremtinų sąjungos bei Sajūdžio kreipimąsi į tautas, patyrusias komunistinės represijas, ir buvusio KGB archyvo išsaugojimo. Tokios apinties archyvų neturi né viena postkomunistinė Rytų Europos valstybė, nes Lietuvos įlgiausiai truko ir buvo masiškiausias pasipiltinimas sovietinei okupacijai. Vienerius metus archyvine medžiaga disponavo Lietuvos Respublikos AT Laikinoji komisija Sovietų Sajungos KGB veiklai tirti. Dėl milžiniškos darbų apimties bei visokeriopų buvusių struktūrų trukdymų šiuo unikalių archyvų tyrimas ir sisteminimas vos tik pradėtas. Iš kieno rankas paklus iš dokumentinė medžiaga, liudijanti apie lietuvių tautos genocida, ar nebus sumaikinta, ko nespėjo sunaikinti skubotai aplieisdamas pastatą KGB, dabar jau priklausys nuo Seimo. Bet ne vien nuo Seimo! Ir nuo kiekvieno iš mūsų pastangų, valios, apsisprendimo. Juk dabar jau turi teisę viešai pareikšti savo nuomonę tie, kurie buvo nutilyti penkiasdešimt metų.

Nijolė GAŠKAITĖ

ATVIRAS LAIŠKAS VALSTYBĖS VYRAMS

Mano tėvai, su kuriais buvau ištremtas į Sibirą, turėjo 48 ha žemės, gyvenančią namą, tūkinių pastatą, tvairių žemės ūkio mašinų bei inventoriaus, arklių, karvų, kiaulių, paukščių ir kt. Visa tai atiteko koikiui.

Kai apylinkės agrarinės reformos tarnybai padaviau prabymą, kad ketinu etti ūkininkauti į nori atgauti žemę, gavau pranešimą, kur, be kita ko, rašoma: "Apylinkės teritorijoje jums sugražinti žemę nėra galimybė dėl šių priežastžių: jūsų žemė užima fermų minimumu. Pagal vyriausybės nustatytais elliskumais jūs patenkate į ketvirtą eilę (iš pirmos), o šios eilės pretendentams žemės nelieka". Toliau pranešime rašoma, kad aš galu gauti už žemė kompensaciją valstybės vienkartiniems išmokomis po 46000 tal. už 10 ha, arba prasytį atkurti nuosavybės teise į žemę kitaip jei apylinkėje, kur yra laisvos valstybinės fondo žemės.

Kreipiųsi į visas valstybines institucijas, prisidėjus prie šio žmogaus teises pažeidžiančio dokumento parengimo.

Nesuprantu, kodėl iš pirmos eilės pretendentų as iš karto tapau perkeltas į ketvirtą, o ne į antrą eilę. Ištremiant į Sibirą, žemę buvo užgrobtą, o dabar norima ją atimti rafinuotai, t.y. apgalestaustant.

Stūlymas ieškotis žemės patiemis kitose vietoje yra sovietiškas. Manau, kad valstybinių institucijų rūpesčis yra ieškoti man žemės kitose vietoje, o mano - sustikit ar nesutikti su pasiūlymu. Be to, galima būtų atiduoti man ir tą pačią žemę, ištraukiant mane į veiklą.

Reikia įstatymųskai įtvirtinti numestą, kad savininkas, kurio žemė jėjina į fermų minimumą, panorėję galėtų tapti fermos bendrasavininkiu. Juk fermos bandoje yra ir tikrojo žemės savininko galvijų palikuonių.

Zemė reikia išpirkti ne pusvelciui, o rinkos kaina. Jeigu atejomė į rinką, tai rinkos dėsnis visur reikia laikytis. Stai Raseinių raj. bendros su Kanada akcinės bendrovės ūkininkų žemė įvertinta tūkstančiu dolerių už vieną hektarą.

Valdininkams nederėtų spresti, kam gražinti nekilnojamą turtą, o kam ne. Seimas turi priimti visiško nuosavybės gražinimo, restituicijos aktą.

Baigdamas atkreipių visų Seimo deputatus dėmesį, kad AT 1991 03 12 d. nutarimu Nr. 1-1136 iškilmingai įspareigojo laikytis Suvienytyų Nacių Organizacijos Generalinės Asamblejos 1948 m. gruodžio mėn. 10 d. priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, o jos 17 str. antras punktas teigia: "Iš negali būti savavaliskai atimta jo nuosavybė". Kreipiųsi į kairiuosius Seimo deputatus susimatykite, ponai, ar galės būti gerbiama jūsų naujoji nuosavybė, negražinus visos senosios tikriesiems savininkams.

R. LIJAKAS

1992 m. gruodis

TREMTINYS

2

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sajungos tarybos
KREIPIMASIS

I Lietuvos Respublikos Seimą ir visuomenę

KGB archyval turėti išsaugoti

Konstituodami, kad 1992 m. rinkimuose Lietuvos Respublikos Seimą daugumą vėlai išmėlio kariškos lėpos, pripažindami, kad tos jėgos ne visai yra nutraukusios ryšius su praeitimi ir yra atsaknios už 50 metų Lietuvos vykdymą sovietinę okupaciją ir genocida, pareiškame, kad buvę KGB, TSKP, LKP archyval yra labai svarbūs sovietinio genocido tyrimams ir juose negali dirbtį žmonės, praeityje uolial tamavę okupantams, buvę TSKP nariai, KGB agentai ar statiniai KGB darbuotojai.

Reikalaujame:

1. Išsaugoti visus archyvus, susijelius su valstybingumu ir jo praradimu, sovietine okupacija ir aneksija, ir palikt B.Gajausko vadovaujamas Komisijos KGB veikai Lietuvoje tirti sudarytą darbo grupę.
2. Naujai įkurti Genocido tyrimo centro vadovą skirti tik suderinus kandidatūrą su LPKTS taryba.

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sajungos tarybos
PAREIŠKIMAS

Selmas - be KGB agentų

Aukščiausiasis Teismas panaikino Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, kad būtų patirkintas išrinktų Selma narių bendradarbiavimas su KGB, nors Rinkimų įstatyme nurodyta, kad pasiekėjus tokiam bendradarbiavimui Selma narių netenka mandato, vadines, ir negali būti mandatelių leiduodami, jeigu paaiškėja bendradarbiavimas iki jų išduavimo. Vyriausiosios rinkimų komisija dokumentu apie bendradarbiavimą nepriėmė. Ilykuojuose Komisijos KGB veikai Lietuvoje tirti posėdys komisijos nariai B.Gajauskas, A.Endruikaitė, Z.Silcė, P.Varanauskas ir V.Ziemelis pasiekė už tai, kad dokumentu apie buvusius KGB agentus - Selmo narių būtu patikti Komisijos grupės narių verdu, nes dalis Komisijos narių balsuojant dėl tokių sprendimų ieškojo išėjimo. Nutarta taip pat perduoti prokuratūrai žinias apie Selmo nario bendradarbiavimą su KGB po Kovo-11-osios.

Pritariame paminėtui Komisijos KGB veikai tirti narių veiksmams.

Reikalaujame:

1. Kad Komisijos nutarimai būtų išvystyti.
2. Kad būtų sustabdyt išgaliojimai Selmo narių, apie kuriuos surinkta dokumentų, nudižiantių jų samoningu bendradarbiavimą su KGB.
3. Kad testu veikla tos pačios sudetės Komisija KGB veikai tirti Lietuvoje, be LDDP statovo, buvusio TSKP nario.

Prilimta 1992 11 23 d. posėdys
LPKTS tarybos pirminkinas A.LUKŠA.

Rezistentai pareiškia

Mes, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) dalyviai, nuo pat sovietinės okupacijos pradžios viso fizine ir dvasine savastimi priešinėsi savo valstybės paveržėjams ir tautos išdavikams bei represinėms NKVD ir KGB struktūroms, jų įkvėptai ir organizatorė komunizto partijos, nepalaujant dalyvavimą rezistencijoje ir atvirame Lietuvos Atgimimo žygje, iškovojo Lietuvos nepriklausomybę. Savo ir visų žuvusių už Lietuvos laisvę vardu

pareiškame:

Visomis galimomis pilietinėmis priemonėmis neleisime buvusiuose Lietuvos laisvės žudikams vadovauti atgimus Lietuvos valstybei NKVD ir KGB likučiai bei su tomis struktūromis kolaboravę asmenys turi būti pašalinti iš Lietuvos Seimo ir Vyriausybės, iš visų valstybinių įstaigų vadovaujančių pareigų.

LLKS taryba 1992 11 28

Suomijos nepriklausomybės šventė

Suomijos Landtagas (parlamentas) pasikelbė šalies nepriklausomybę 1917 m. gruodžio 6 d. 1918 m. sausio 4 d. Rusijos Federacija pripažino Suomiją nepriklausomą. Taip padidėjus paskelbė pripažintos Suomijos nepriklausomybę Prancūzija, Švedija, Vokietija ir Austrija-Vengrija. Suomijos tada buvo daug raudonosios armijos dalinių, kurių Rusija neįkubėjo išvesti iki jau nepriklausomos šalies. Suomija pasirūpino kuo greičiausiai nusikratyti bolševikų jungu. Mes buvo dabar ypač gerai suprantame. Šiandien Lietuva, varginė Rusijos kariuomenės buvimas ir kelia lygiavertė tokia pačią grėsmę mūsų valstybės nepriklausomybeli. Tada suomai užbaigė nepriklausomybės kovas 1918 m. gegužės 16 d. Mes tikimės taikiai pasiekti, kad Rusijos kariuomenė būtų išvesta iki paskutinio kareivio.

Suomija ir Lietuva sieja tas patys tuojo kaspiino ryšys. Molotovo-Ribentropo pakto nulemtas likimas. Lietuva, Latvija, Estija buvo Rytių kaimyno okupuotos ir aneksuotos. Suomija duodamai sprendimui nepaklusso ir gynėsi ginklu. Sovietų Sąjunga užpuolė Suomiją 1939 m. lapkričio 30 d. Katalikų savaitraštis "Saltinis" 1940 m. sausio 6 d. rašė: "Suomijos generolas Valenius gruodžio 29 d. laikraštininkams pasakė, jog netgi sunku buvo tiketis, kad suomijų tauta bus tokiu nepaprastai vieninga, kokia ji pasirodė per tas keturių karo savaites. Per visą tą laiką suomijų užfronte nepasireiškė jokių nepasitenkinimo ir nebuvó pastebėta nė vieno dezertero."

Nulenkiame galvas didvyriškai tautai, sveikindami ją ir gérėdamiesios laisvą dvasią ir vienybę. Verta iš suomijų lietuviams mokyti ir dabar. Seimo rinkimai parodė, koks rizikingas ir nelengvas laisvės pažinimo keliai.

Teodoras ČIAPAS

Palangos gimnazijos pogrindis

Vartant Palangos gimnazijos pogrindininkų išėjimus, pageltusius nuo laiko nuotraukas, kitzus dokumentus, aikškėj iki šiol nežinomi faktai. Gimnazijoje veikė ne tik slapta ateitininkų organizacija, bet ir pogrindininkai - ginkluoti partizanai, turėję ryšius su Zemaitijos partizanais. Sovietinių okupantų teroras, KGB, NKVD nežabotai siučiaiems šaukė žmones į kovą. Neliko nuosalyje ir Palangos gimnazijos mokytojai, moksleiviai. Apie tai ir iš rašinys.

Pasakoja buvęs Palangos gimnazijos moksleivis, partizanas, politinis kalinis Adolfas Preibys.

Etu iš Salantu valstybės. Šeimoje augome penki vaikai. Tėvai buvo neturtingi, teko anksti išeiti į žmonės duonos užsidirbti. Prie voliečių bėges pradinę mokyklą, mokausti Salantu progimnazijoje. Ten mokėsi ir mano sesuo Rožė, brolis Alfonsas. Vėliau mano broliai Alfonsas ir Stasys tarnavo literuviškame savisaugos dieninėje Sedoje. Todėl 1944 m. sovietams grizus, prasidėjo musų šeimos persekiojimai. Stasys išlėpėsi namuose, o Alfonsas pasitraukė į Klaipedos kraštą. Man reikėjo padėti namie, nes tėvukas buvo silpnos sveikatos ir dar trumparegės. Taip varydamas mokausi Salantu progimnazijoje. Namuose beveik kasdien darė krateles Salantu ir Platelių stribai, enkavedistai. Sateikių miške susišūrė partizanų grupė. Ir jems reikėjo padėti. Vietinė valdžia kasdien išvarydavo žmones darbams į karinius dalinius. Pavaduodamas tėvą, kas rytą su pastote išvažiuodavau ir grįždavau vėlai vakare. Grįžę eidavau į Salantu progimnaziją. Atsimenu, kaip pisoletu ginkluotas mokinys-komsorgas ir dar keli jo bendraminčiai kėlė nerima. Bet progimnaziją man baigti pavyko. 1945 m. pavasarį enkavedistai arrestavo broli Stasi. Po tardymu vasara paleistas jis išėjo į Klaipedos krastą ir išsidarbinė. 1945 m. rudenį aš, motinos peržegnotas, su apgailėtinai menku krepšeliu, išvyku į Palangos gimnaziją. Netrukus susidraugavau su bendraamžiais ir

istojau į Palangos gimnazijos pogrindij. Ten mūsų buvo gana daug. Pogrindis veikė įvairiomis kryptimis. Buvome ginkluoti pistoletais, nagainais, turėjome gerus ryšius su partizanais ir vykdymave jų užduotis.

1945-ųjų rudenį šeštakos Apoliniaras Grabys gavo iš Kretingos žinią, kad prie traukinio Klaipėda-Vilnius bus prikabinti du gyvuliniai vagonai, kuriuose veši Lukiskių kalėjimą politinius kalinius. Moksleiviai A.Grabys ir Steponas Skersys apie tai pranešė. Skuodo rajono "Kardo" rinkinės štabui. Buvo nutarta kalinius išvaduoti tarp Kretingos ir Kulupėnų geležinkelio stočių. S. Skersys Kretingoje ilipo į traukinį, nuo Klipu stoties stovėdamas ant vagono laiptelių, signalizavo sutartinius šviesos signalus. Bet veltui - partizanų pakelėje nebuvu. Išlipe Kulupėnuose, patėmė, kad stotis apsupta enkavedistų ir stribu. Nežinia, ar tai buvo išdavystė, ar enkavedistų budrumas. S. Skersys pėčias naktį grįžo į Palanga, kad ryta nepavėluotų i pamokas.

Artėjo rinkimai į TSRS AT. Mokytojaiems ir mokiniam buvo įsakytu atvykti į kurhauzo salę, kur bus susiūkimas su "liaudies kandidatais" ir reikėti ploti į šaukti "Ura" ir "Valio". Suvarė į pradinukus. Mums partizanų vadovybės buvo įsakytu atėti ginkluotiemis sprogmėnimiems ir šaudyti paruoštais pistoletais. Toje grupėje buvau aš, A.Jakštė, broliai Grabiai, S. Skersys, K.Sudavičius. Kita grandis buvo žvalgybinė. Ji turėjo duoti mums komandą. Į salę atėjome kartu su visais gimnazijos moksleiviais prie pat susiūkimo su "liaudies kandidatais". Mūsų grandžiai buvo įsakytu užimti geras vietas prie išėjimo ir laukti sutarto signalo. Apie tai žinojo tik A.Jakštės. Netrukus į sceną ižėjė energingas, žvilgančias batus, akiuotus "draugus" Mečys Gedvilas, o su juo į Papabaltijos karinės apygardos politvaldovas Grišinas. Tas pats - brežnevizmo laikų Maskvos kompartijos pirmasis sekretorius. Grišinas kalbejo kariškai, griežtai, išsijuso gyre "tautų tėvą" Staliną ir

ypač šviesų komunizmo rytojų. Pakvetus vaikus Stalinui šaukti "ura", atsiliepė tik priekiniai siuolai. Tai labai nepatiko M.Gedvilui. Jis savo kalboje kaltino jaunimą - esą, jis kupinas atgyvenę. Pasakė, kad gerai žinas, jog čia veikia LLA (Lietuvos Laisvės Armija), kuria reikia išrauti su visomis religiniemis atgyvenomis. Taip jis ir buvo padares taip metalais su Telšių dvasininkija. Kai išejome iš salės, patėmė neregėta dalyka: visas stotis tankiai grandine apsuptas iki dantų ginkluotu kareiviu. Palikti tik du siauri praeimai į Basanavičiaus ir Vytauto gatves. Visiems pasirodė, kad tai išdavystė, bet vėliau paaiškėjo, kad taip susiūkimas su "liaudies kandidatais" vyksta visoje Lietuvos.

Ši kartą kovoti iki paskutinio šovinio buvo atsisakyta - būtų nukentejė daug nekalnu žmonių, moksleivių. Netrukus turėjau pasitraukti iš gimnazijos ir pereiti į aktyvą rezistencinę veiklą. Ir štai kodėl.

1946 m. vasario 22 d. su mokslo draugu Adolfu N. išvykome į Plikius pargabentu partizanams skirtą pakeitą. Viskas vyko pagal planą. Deja, ištiko nesėkmę. Mus abu plikiuose, netoli stribų būstinių, sustabdė ginkluotus stribus ir pareikalavo dokumentų. Paėmės musų pasus (laikinus pažymėjimus), liepė eiti į stribų būstine. Liko viena išeitis - pasipriestinti ginklu. Palikę sužeista ir saudantį stribą, skubiai su kroviniu grižome į Palangą. Taip likome be dokumentų. Beje, dauguma jų buvo moterys. Dar vienam pastate buvo įsikūrus pulko fotografas ir ambulatorija bei šeštų lovų ligoninė. Sanitarinėje dalyje dirbo muzikantai. Atvyko mokyti joti generaliniu štabo karininkai.

Kai kada buvo leidžiama pajodinti Vytauto Didžiojo universitetą dėstytojams ir paskutinių kursų studentams. Beje, dauguma jų buvo moterys. Dar vienam pastate buvo įsikūrus pulko fotografas ir ambulatorija bei šeštų lovų ligoninė. Sanitarinėje dalyje dirbo muzikantai. Atvyko mokyti joti generaliniu štabo karininkai.

Prie P.Višinskio g. prisilaudusime name buvo husarų maitinimo ir kultūros centras: valgyda, virtuvė, maisto sandėlis, krautuvė, biblioteka, sporto žaidimų (stalo teniso, šachmatų) įrenginiai, muzikos instrumentai. Šeštadieniais ir sekmadieniais rodydavo kino filmus, o po juose grojant pučiamujų orkestrui, vykdavo šokai. Šokai atnešdavo daug merginų iš miesto. Aplink husarų pulko teritoriją augo senos, aukštos tuopos, teritorija aptverta nebuvo.

1934 m. liepos mėn. nepavykusiame puče aktyviai dalyvavo husarų pulko vadų pulk. leit. Bačkis su savo pulku. Jis buvo suimtas ir nuteistas mirties bausme. Atsižvelge į malonės praėjimą, Prezidentas bausmę

Lietuvos husarai

Husarų pulkas pradėjo formuotis 1919 m. pabaigoje. Po trumpo apmoko 1-asis ir 2-asis husarų eskadronas sėkmingai dalyvavo kovose su bolševikų armija. Husarų pulkas formavosi, augo ir stiprėjo nuožmū kovų sūkuryje, kardu pelnėsi pripažinimą ir garbe: nemažai jų žuvo kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais bei vaduodami Klaipėdą.

Husarų pulko klubo salėje galingiausioje vietoje kabojo balto marmuro lenta, kurioje aukso raidėmis buvo išrašyti 23 husarų perkaupės. Cia jumėjį husarai prisiekdo.

Husarai Lietuvoje formavosi ir velkė pagal carinės Rusijos pavadyti. Uniforma buvo tokia pati kaip Rusijoje: raudonos kelnės, kurių šonuose tuočio bėta pinta virvelė, raudona kepurė, ilgi auliniai batai, mundūras - vadinamoji "vengrine" su baltais apvadais, agykaldės priekyje - balti trikampiai, o jų viduryje - Gedimino stulpai. Batai aukų viršuje - baltos rozetės.

Pirmasis husarų Janusas Radvilas pulkas turėjo šiuos padalinus: mokinų eskadroną, keturis kardu eskadronus (I, II, III ir IV), sunkių kulkosvaidžių eskadroną, technikos eskadroną (iki 1935 m. - ryšių komanda), šarvuociu būrių (nuo 1935 m.), tanko būrių (iki 1935 m. - komendantas komanda), sanitarinė dalis, veterinarinė dalis ir pulko štabą bei pučiamųjų orkestrą (o vadovas - kapelmeistras J.Lechevičius).

Kardu eskadronuose arklių buvo surinkti pagal plauku spalvą: 1-ajame eskadrone - sarti, 2-ajame - kaštoniniai, 3-ajame - šventės bėri, 4-ajame - tamšiai bėri. Mokinųjame, sunkių kulkosvaidžių, technikos eskadronuose, bei šukio būryje arklių buvo mikrūs, pulko orkestre - juodi (iki 1935 m. - balti). Pulko arklių skirstėsi į jojamošius ir gurgulėjus. Pagal veislę buvo trakėnai, žemaitukai ir mišrūnai.

Ilgus metus husarų pulko dišlokacijos vieta buvo Kaune, Žaliakalnyje, Radžiūnų plente, būvusiose carinės Rusijos dragūnų medinių kareivinėse. Pastatius naujas trijų aukštų modernias kareivinės, 1935 m. dižioji dalis senųjų buvo nugriausta, o husarai apgyvendinti naujosiomis. Paliktos tik vienos senosios kareivinės, kur gyveno šukio dalies ir pulko orkestro žmonės, o nuo 1935 m. - čia iškūrė siuvėjų bei batziuvių dirbtuvės.

Pagal P.Višinskio gatvę buvo išsiiriavusios tipiškos carinės Rusijos 6 arklių. Arklių buvo laikomi po vieną, atskirti mediniu ūdens apipintu barjeru. Hilgai arklių įėjo plūktinių takai. Prie kiekvieno arklio aptvaro stulpo kabojo lentelė su arklio vardu. Arklių tris kartus per dieną buvo šepetė valomos po 30-60 min. Dieną į naikti arklių įėjimė buvo trys husarai. Prie kiekvieno eskadrono buvo prikiertas nuolatinis veterinaras tarybos paskariniukis - felčeris.

Pulko teritorijos pakraštys buvo įrengtas nemažas maniečias. Šeštadieniais pulku vado adjutantas leit. Mikelevičius viena valandą jojimo mokydavo pulku štabo raštiniukus, iškūrė liukrėsių senosios kareivinės (vadas - kap. Tamožiūnas), šar

"Vyties" apygardos "Žilvičio" būrio kovotojai

JONAS BARTUSEVIČIUS
VĒTRUNGĖ

Gimė 1927 m. Jonavos raj. Žinėnų km. Vėliau gyveno Taurapolio dvare, kurį buvo prikė senelis ir padovanės trims savo sūnumams. 1944 m., "išvadavus" Lietuvą, visa Bartusevičių šeima buvo išvaryta iš namų

J.Bartusevičius - Vetrungė

ir apsigyveno motinos tėviškėje Žiņėnuose. Dėdės su šeimomis (tėvo broliai) buvo išvežti į Sibirą. Tėvo nuolatos ieškojo stribal. Jam grasio, todėl jis slapstėsi namuose įrengtoje slėptuvėje. Bet kuriuo paros metu vaikus išvarydavo į kiemą, darydavo kratas. 1948 m. tėvą suėmė. Karo tribunolas nuteisė jį 25 metams kalėti.

Jonas Vetrungė buvo baigęs Kau- no 5-osios gimnazijos 4 klasę, vėliau mokėsi Karmelavos žemės ūkio mokykloje, turėjo polinkį į poeziją, rašė eilėraštius, kuriuos kviestė priešintis smurčiai, raudonajam terorui. Eilėraštiai, dienoraštis buvo rasti slėp-

tuveje, kai suėmė tėvą. Prasidėjo Jonno paleikos. Slapstėsi pati gerus, drąsius žmones. Kai rylininkų padedamas susitiko su "Žilvičio" būrio kovotojais, su jais nebeatsiskyrė. Yra išsugotos 1954 m. spalio mėn. 26 dieną rašytas laiškas modinai į tremtį...

1955 m. sausio 17 d. žuvo Jonas Vetrungė. Vanagiliukų km. Jis buvo vienas iš paskutinių išlių apylinkių pa- siplėšimino dalyvių. Kartu žuvo ir tuo metu vienintelis išlos "Žilvičio" būrio kovotojas - Vytautas Žukauskas-Mėnulis. Jonas antriaudydamas mėgino neštis sunckiai sužeistą draugu. Jėgos buvo nelygios, sodyba apsupta, o draugas maldavo nepalikti gyvo stribų patyčiomis... Tada įvykdė paskutinė draugo prašymą ir nusišovė pats.

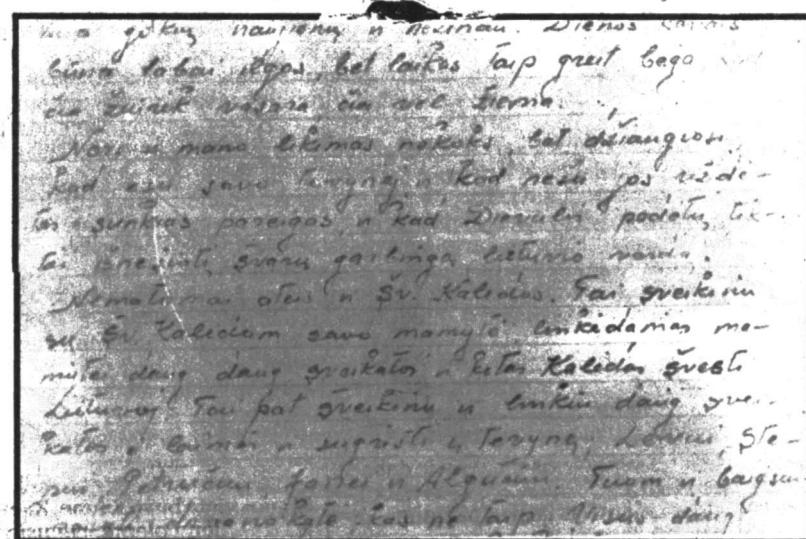
Kita dieną abu kovotojai basi, be viržiutinės rūbų, atsmauktais apatiniais baltiniais, kad matytų kruvinių pilvai, buvo numesti Jonavos turgaus aikštėje (Vyauto ir Birutės gatvių

sankryžoje). Vėliau, pusiau apnuoginti, buvo jamesti į sandeliuką stribų būtinės kieme. Juos saugojo du stribai nepastebėjo, kad buvo priėjusios seserys atsižvelginti. Kai pradėjo skambinti bežyčios varpai, stribai puolė ieškoti seserų, nes jiems jau buvo pranešta apie jų apsilankymą, tačiau seserys jau buvo tololi nuo Jonavos, jų sugaudti nepavyko.

Partizanų palaičiai stribų būtinės kieme buvo laikomi kelias dienas. Vėliau naktį juos nutempė prie Nerės ir užkėstė senajame pliaze. Tiki vieta netinkoma.

Manoma, kad juos išlaidė tenydičiai gyventojai, vėliau išvykę, kitur pasistatė namus ir gerai įsikūrė...

J.Bartusevičiaus tévas tuo metu kalėjo Vorkutoje, motina nuo 1952 m. neštė tremties kryžių Tomako stotyje, du broliai su šeimomis vargo tremtyje nuo 1951 m. Tik dvi seserys išvengė represijų.

J.Bartusevičiaus paskutinis laiškas, rašytas mamai į tremtį

Alfredas SMAILYS

(Testinys. Pradžia Nr. 22)

Kokie destruktyvizmo simptomai pastebimi mūsų visuomenėje? I tai atsakyti nėra lengva, nes dvi okupacijos - vokiškoji ir sovietinė - smarkiai pakeitė tautos mentalitetą ir jos genetinį karkasą. Dėl genocido žuvo arba išleista apie 34 proc. Lietuvos gyventojų. Genetiniu požiūriu tai buvo pati baltikliausia nacijos dalis, iškūnijusi moralines ir fizines baltų savybes. Okupacijos metu svetimo kraujuo banga užlijo visas Pabaltijo tautas. Gerokai sumažėjo arba išnyko nordiškos rasės atstovai, atsirado daugiau slavų, dinarintės rasės žmonių. Susiformavo dvi gana prieštaragingos, konfrontuojančios mastymo srovės. Patyrusieji nacių ir sovietinės okupacijos metais nuoskaudų siekia visiškai lietuvių tautos teisių atkūrimo, radikalai pasisako už valstybę, kurioje būtu teikiamas pirmumas lietuviams. Kitų Lietuvos gyventojai, bent kiek susiję su svetimtaudžiai (ypač su slavais), taip pat nuoširdžiai pasisako už valstybę, kurioje būtų garantuotos teises visiems Lietuvos gyventojams, nepriklausomai nuo tautybės. Ir viena, ir kita gyventojų grupė pasiryžusi savo tikslų sieki visais našiniais metodais, o kartais net ir smurtu. Lietuvos visuomenė skyla. Nacionalistiniai nusiteikėliai atrodo, kad dabartinė valdžia neatnaujins lietuvių tautos interesus, o tautinių mažumų atstovai ižiūri diktatiros atsiradimo pavojus...

Šie procesai atispindi ir politikos. Kai kurie politikai veikia tarytum tiktais toje erdvėje, kuria sudaro lietuvių tauta, ir skelbia lozangus, radikalai ginančius lietuvių klimės piliečius. Tuo jie palaukia nacionalistinės valstybės kūrimo procesus. Kitų politikai, neįvertindami skausmingų tautinio pažeminimo, lietuvių persekiomio padarinijų, veikia realių tarpautinių, ekonominių, socialinių, politinių galimybų plotmėje. Jų nuomone, į kitokią politiką netinkia kaip reaguoti Rusijos, Lenkijos ir net Vakarų Europos valstybės. O be to, neva dėl to Lietuvoje galėtų kilti net pilietinis karas. Tarp šių internaciona-

listinės pakraipos politikų yra dorų žmonių, kurie mano, kad tik tokis keiliai gali Lietuvai užtikrinti ekonominę pagalbą, tarptautinį pripažinimą, deja, esama tarp jų ir nemazai "buvinujių", kuriems tautinių mažumų klausimas yra instrumentas, padėdantasis išsilaikyti valdžioje.

Kokių dar destrukcionizmo savybių išjugdė sovietmetis? Visų pirmat, tai dar Lenino paleista į pasauly kritikomaništa. Šia visuomenės būdo savybe efektyviai naudojosi destrukcinės asmenybės parlamente (o šiaip kasdieniniam gyvenimui ja naudojasi didžiulė dauguma Lietuvos piliečių). Turbtūt nė vienoje valstybėje nėra tokio parlamento, kurio nariai nebaudžiami ciniškai iželdinėti parlamento pirmmininką, manytus esą tokie protinės, kad svarbiausiu tikslu laikytų vyresniųjų ir kitaip manančių nekinimą, savo laimyti minčių skleidimą. Tokių "viskų išmaniacių". Dažnai reikalaujančiu automatu, kad galėtu "padaryti tvarką" Lietuvoje, knibžda visur: įstaigose, gatvėse, organizacijose. Per jų reikavimą, triukšmavimą negirdėti tos kulkos tylios daugumos, kuri išgaudinta tyli ir laukia, kas bus. Tai destruktyvios kritikos iškerojimo visuomenėje rezultatas. Kritikuoją ir nurodo, kaip dera kurti valstybę, ir riboto protelio nemoka, ir neapykantos bei pažeistų ambicijų sujuosintas filosofas, ir narsisizmo apsėstas nomenklaturininkas...

Kitas destruktyvizmo požymis - anonimiškumas. Anoniminiai skundikai drebino sovietinės sistemos pagrindus. Buvo laikas, kai pagal jų signalus buvo teisiamos, vežama į Sibirą. Sovietinė sistema anonimiškumu buvo pagrindusi visą savo veiklą. Net karai (Afganistano akcija) buvo skelbiami nežinamai didelei dailiai politbiuro nariu. Ir KGB, sukurusi valstybę valstybėje, savo veiklą kūrė ant anonimiškumo pagrindu. Remiantis informatoriu, skundikų, provokatoriu, surinkomis žiniomis, buvo keičiamai vadovai, sudaromos vyriausybės. O šios sistemos suburtos provokatoriu ir farizejų armijos be-

galinis rafinuotas dviveidiškumas išugdė visuotinį žmonių tarpusavio nepasitikėjimą. Visuomenėje išsigalėjęs nepasitikėjimas ir baimė žmones pavertė tarytum psychiniu ligoniu, dvieji moraliu reiškėjais. Toks žmogaus asmenybės susikilimas (kai vienai kalbam, kitaip daroma ir klasingai, agresyviai veikianti savo draugu ir artimųjų atžvilgiu) yra proto sutrikimo požymis. Taigi mūsų visuomenė sirojau ankščiai. O pasikebės nepriklausomybė - ar jis pasveiko? Ne, nepasveiko. Dabar ši liga įgauna dažas subtiliausias formas, yra palieusi net aukščiausius valdžios ešelonus. Plačiai paplitę ir štandien anominis šmeižtas, kerštinga intrigų, kita pavarde prisiendus parašytas skundas prieš aktyvius ir dorus žmones.

Įdomus ir kitas, mažai ištirtas tarp destrukcinių asmenybų, slaptų agentų paplitę reikiškys - artimųjų žmonių ir giminės naikinimas. Tokių pavyzdžių istorijoje esama nemazai: pavyzdžiu, Neronas nuskandino motiną. Stalinas nušovė žmoną, Hitleris taip pat žaudė savo artimuosius. Taip elgėdavosi ir KGB informatoriai, slapti agentai. (Man žinomas spaudoje neeskibetas atvejis: pokario metais viena KGB informatorė apskundė savo seserį, kurios namuose slėpėsi partizanai. Apskustos žemė, vaikus ir partizanus čekistai sužaudė. Informatorė pasikorė.)

Kodel žmonės tampa skundikais, agentais, tautos priešais? Vieni tokiai tampa iš paukščių, o kiti išpirievartaujami. Todėl jų nusikaltimo sunkumą įvertinti labai sunku. Kai kurie jų, bendradarbiaudami su tokiais pačiais išdavikais, susikurdavo filosofija, pasak kurios, save jie laikė itin dora, o savo aukas - niekžais, nusikaltėliais. Tokie propagandiniai argumentai daugelį provokatorių ir šnipų išvaduodavo iš sajūnės gražimo. Mums sunku tokius žmones smerkti, tačiau ir išteisinti ju nebegalime. Tik viena aišku: kaip išeikvotų negalima skirti išdininkais, girtuolių - teisėjais, taip ir buvusiems

ALBINAS STALIONIS-UOSIS

Valkysteje liko našlaitis. Augo ir dirbo Panateriuose, giminaičių Grių ūkyje. Po karo gyveno iš dirbo Jonavos geležinkelio stotyje. Kaip buvę žaulys buvo įsakytas, kad palaičiuoju iš automatu serijas. Kulkų suvartę kūną nuvežė į Vandžiogalą ir numeriu turėjo išlaikyti alkidėje. Po kelių dienų stribai Opolianas ir Sanpojavas užriko žuvusiojo koją viela ir vidury dienos abu įsikinkę tempė akerai kaičio iki griovio. Paskui Sanpojavas atnešė ūdu, užpyle benzino ir padegė, o tada tą vietą užmetė žemėmis. Dabar netoli tos vietas stovi melioratorių namas, betoniui stulpai. Visa tai matės ir pasakoje žmonus jau miręs.

BROLIAI JASIUKEVICIJAIS:
ZIGMAS-EGLĖ-MARYTĖ,
VLADAS-VILKAS

Gimė Aukštynų km., netoli Pražiogalės.

Vladas po tarnybos okupantų armijoje draugavo su broliais Vatkevičiais. Kartą vienas brolių, mušdamas arkli su šautuvu buožę, netycia nusišovė. Vėliau tuo pradėtas kaltinti Vladas Jasukevičius. Buvo grasinama perduoti jį saugumui, jei nepasakyk, kur slapstosi Belešiai. Bet broliai Jasukevičiai pasirinko kitą kelią - išėjo pas partizanus brolius Belešius.

Zigmas-Eglė-Marytė į būrį atėjo pabėgęs iš okupantų armijos. Žuvo Gineikiuose 1948 01 15 kartu su Pranu Mingaila-Liepa ir Vyta Antanavičiumi-Alksniu. Vandžiogaloje jie buvo numesti prie stribinės.

Vladas-Vilkas žuvo vienas Kaprių gyvenvietėje (netoli Gineikių) pas Opolianas. Manoma, kad buvo išduotas, nes užėjo ant pasalos. Stribai laukė jo ateinant sulipę į medžius, ir, vos jam pastrodžius, paleido iš visų pusių automatu serijas. Kulkų suvartę kūną nuvežė į Vandžiogalą ir numeriu turėjo išlaikyti išvaduotojė. Po kelių dienų stribai Opolianas ir Sanpojavas užriko žuvusiojo koją viela ir vidury dienos abu įsikinkę tempė akerai kaičio iki griovio. Paskui Sanpojavas atnešė ūdu, užpyle benzino ir padegė, o tada tą vietą užmetė žemėmis. Dabar netoli tos vietas stovi melioratorių namas, betoniui stulpai. Visa tai matės ir pasakoje žmonus jau miręs.

LIUDAS SIMONAVIČIUS-PANTERA

Gimė ir gyveno Jonavos, baigė Jonavos progimnaziją, mokėsi karininkų mokykloje. Prasidėjus karui, dirbo valsčiaus sekretoriumi. Brolis Leopoldas nelaukė "išvaduotojų" ir pasitraukė į užsienį. Liudas kartu su draugais nusprenādė ginklu priešintis raudonajam terorui - prisijungė prie "Pelėdos" būrio. Ne kartą dalyvavo įvairiuose susirėmimiuose, tačiau 1946 m., nurykės į "Tigro" būrį su užduotimi, žuvo nelygioje kovoje Landūnavaus miške. Užkastas prie Šėtos. 1989 m. jo ir kitų kovotojų palaičiai perkelti į Šėtos kapinėse supiltą brolišką kapą.

Parengė
Veronika GABUŽIENĖ

atvangos kovoti (net ir negarbiniausias metodas) prieš valstybės pozityvizmo elementus.

Destrukcinei asmenybei dar būdingas malonumų ieškojimas, alkoholizmas, seksualinis nuopolis, narcomanija - tuščias, beprasmis gyvenimas.

Nors čia nesiekta vardi valstybei konkrečių destrukcinių asmenybų, bet galima teigti, kad mūsų visuomenėje jų esama siel tiek daugiau nei apskritai Europoje. Tai ne tik nekrofilai sekso-maniakai, mafijos atstovai, reketininkai, bet ir nomenklaturininkai, parlamento bei vyriausybės, savivaldybių darbuotojai, "raudonosios kirkarpas" - buvę svetimos valstybės agentai, kupini neapykantos Lietuvai žurnalistai. Jie lyg kirmelės Lietuvos žemėje ieško puryti, šukišlių į senos sistemos numirėliško tvaiko, trokštą Lietuvos mirties.

Tautinių jėgų pralaimėjimas rinkimose į Seimą sukrėtė daugelį Lietuvos žmonių, nustebino užsieniečius. Aišku, valstybėje, kurioje ištvirtinus demokratiją, yra normalu, kad vieną demokratine partija keičia kita. Tačiau Lietuvos laimėje ne demokratinės, bet neokomunistinės jėgos, o viso šito padarinijus sunku prognozuoti. Be abejo, rinkimų rezultatus lėmė ir sunki ekonominė Lietuvos situacija, neapgaliavotos reformos, privatizacijos kliaidos, aukštos kainos, šalti butai ir kt. Daugelis tų, kurie buvo prisięk gerbi žuvusių už Lietuvos laisvę atminima, žadėjė pakelti sunkumus ir nepritekius, balsavo už pigią degtinę ir dešra, už šeimininką, kuris teikia būstą ir nurodo, kaip reikia daryti, kaip masyti. Laukinis paukšteliš, užaugintas narvelys, patekęs į laisvę, nesugebanti gyventi laisvėje. Jie tempia visą tautą į prafūtį. Tai tarytum proto apatemimas, kurio šaknys - servilizmas, kumečio mastymas, paremtas nenoru išsivaduoti iš baudžiavos, nes ten gyvenimas paprastesnis... Manau, kad nors esame kiek ir nublokstai atgai, atsilaikysime ir laisvą Lietuvą apginsime.

Astringas valdžios siekimas yra tokis senas reiškinys, kaip ir pati žmonija. Destrukcinių asmenybės valdžios siekia itin aktyviai, nes valdžiai yra vienintelis būdas save įtvirtinti, sukaupti turto. Didžiausias jų poreikis - griauti, skaldyti, ardyti, be

tarptautinės kultūros visuomenėje.

1992 m. gruodis

TREMTINYS

4

Palangos gimnazijos pogrindis

(Arkelta iš 2 ps.)

Tik po daugelio metų sužinojau, kad Markulis buvo KGB agentas. Buvo nutarta turėti su centru pastovu ryšį. Tuo klausimu Papartis pasiuntė mane į Vilnių. Vilniuje susitikau su ryšiu karininku Aitvaru. Po pasitarimo su pažindino mane su Vilniaus S. Neries gimnazijos mokytoju Eremiu. Iš Vilniaus mes išvykome susitikti su LLA Žemaičių apygardos vadu, buvusių Lietuvos gen. stabo kapitonu Antanaviciumi. Bet atvykę pas Papartį, sužinojome, jog Antanavicius su trimis partizanais prieš keletą dienų žuvo. Ereminas išvyko į Vilnių be rezultato. Man buvo pavesta surasti naują LLA Žemaičių apygardos vadą pavaudotoja Hermi, o vėliau ir apygardos vadą majorą Ivanauską-Vygandą. Jie pareikalavo patikimo asmens iš BDPS. Vėl su užduotimi išvykau į Vilnių. Prof. Markulis-Ereli palaidėjo mane ir ryšiu karininką Aitvarą į Aušros Vartų, ir mes išvykome. Taip per išdaviką Markuli-Ereli užsimėzė ne pagedaidautini rysiai, patekome į KGB spastus. 1948 01 20 su filktoriais Prano Jonačio dokumentais vykdiu užduotį Mažeikių gel. stotyje. Kagebiestai mane suėme. Tardė labai žauriai, suspardė, išmušė dantis, o apie žaizdas ir kalbėti netenka. 1948 03 01 mane ir suimtą A. Kazlauską at-

virame sunkvežimyje keturi stribai, ginkluotas valiuotojas ir KGB kapitonas vežė į Vilnių. Ryžausi bet kokia kaina bėgti. Privažiavus Paneriu kalneliui iššokau per sunkvežimio rėmą ir pabėgau. Nušalusiomis kojomis atėjau į Vilnių, pas pažistamus. Ten ilgokai slaptai gydžiaus. Pasveikau, LLA Žemaičių apygardos vadą Ivanauską. Vygaudo man buvo suteiktas puskarininkio laipsnis. Vėl gavau užduotį. Su filktoriais R. Matulionio dokumentais ne kartą vykau į Kauną. 1948 05 13 išduotas patekau į KGB namus. Kalėjau Vilniaus KGB požemyje, 51-oje kamerose. Tardytas Vaser 133 kab. tardė ypatingai žauriai. Maskvos "OSO" trejetas nuteisė mane 25-eriems metams lagerio. Kalėjau Komijoje, Intos lageriuose. Suluošino ir išvėžė į Vorkutos lagerius, vėliau į Janagą. 1956 m. išėjau į laisvę ir grįžau į Lietuvą. Tėvas 1948 m. buvo nukankintas Klaipėdos KGB kalėjime, o mama radau beelgetaujančią. Brolis Stasys 1952 m. mirė kažkuriame lageryje.

Esu pensininkas. Džiaugiuosi, kad dar galu būti kartu su Sajūdžiu, su mūsų Sajunga, už Neprirklausomą Lietuvą.

Adolfo PRKIBIO pasakojimą užraše Vytautas RIMGAILA

Neseniai pasirodė žurnalo

"LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS"

penktasis numeris. Jame rasite autentišką dokumentą, atsiminimą, atskleidžiantį pokario metais vykusio pasipriešinimo esmę ir raidą. Numeris skirtas laimingo atsitiktinumo dėka išlikusiui Dzūkų rinktinės archyvui, kurį 1952 m. Birštono apylinkėse užkase Dainavos partizanų apygardos vadą Vincas Daunoras-Ungurys. Be to, žurnale spausdinamas ir niekur iki šiol neskelbtas KGB majoro raportas apie savo veiklą, ir dr. St. Bačkio kalba, pasakyta 1977 m. Čikagoje, minint tragiskuosius 1941 m. birželio mėnesio trėmimus, ir slaptus 1946 m. Lietuvos TSR vienydys reikalų ministro įsakymus.

Cia ras daug naudingo ir įdomaus pasiskaitymo ne tik specialistai, bet ir visi, besidomintys taip ligai nuo mūsų slėptais istorijos puslapiais. "Laisvės kovų archyvo" leškokite visų rajonų Politinių kalinių ir tremtinilių skyriuose.

Leidėjas

Likimo mozaika

Tai Leono Vilučio atsiminimų knyga. Autorius - vienas aktyviausių rezistencijos pradininkų Žemaičijoje ir Rytų Lietuvoje. Knygos pirmoje dalyje - valkystės, jauystės prisiminimai, o antroje, pasak paties autorius, - metraštis išgyvenimui, kuriuos jis patyrė per dyliką metų "mušarnas per tardymus, stumdomas po kalėjimus ir lagerius". Skaitydami šią knygą, rasite ne vieną jums pažįstamo žmogaus, o gal ir kovų bičiulio pavarde, įdomių jo likimo detalių. Idėta nemažai rezistentų, Sibiro lajerio kankinių nuotraukų.

Knygą išleido LPKT sąjunga

DEKOJAME

P. Antaninai, I. Šnai ir
Vytautui Puškoriams iš
IAV už siuntą.

Adelaidės Baltų moterų
draugijai iš Australijos už
viniginę auką "Tremtinio"
redakcijai

UŽJAUCIAME

Nuo širdžiai užjauciamė buvusių partizanų, politinių kalinių Marijoną Jusevičių, jų broliui ALEXANDRUI mirus.

Sajungos Taryba

Skaudžią netekties valanda nuo širdžiai užjauciamė "Tremtinio" redaktore Danutę BARTULIENĘ, jos mylimai anūkei Mildai CIULADAIETEI tragediškai žuvus.

"Tremtinio" redakcija ir
Sajungos Taryba

IVYKIAI

VILNIUS. Politinių kalinių ir tremtinų bendrijos protestuoja prie Vyriausybės nutarimą Valstybės muziejų perorganizuoti į Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus Naujuju laikų istorijos skyriu, panaikinant Jame veikus rezistencijos skyriu.

"Mes protestuojam prieš mūsų pačių suaukotą rezistencijos relikvijų išskaidymą po kito Lietuvos muziejus ir pareikškame, kad visomis priemonėmis ginsime jas nuo sunaikinimo", pasakyta Bendrijos tarybos rezoliucijoje.

Redakcijos inf.

KRETINGA. Lapkričio 22 d. Kretingoje iškilmingai paminėtas Lietuvos kariuomenės iškūrimo 73-osios metinės. Bažnycioje pašventinta Žemaitijos rinktinės jungtinį dalinių šaulių vėliava. Po pamaldų kultūros rūmuose vyko minėjimas. Jame dalyvavo Kretingos, Mažeikių, Skuodo, Neringos, Telšių, Klaipėdos jungtinį dalinių šauliai bei Savanoriškosios krašto apsaugos Kretingos savanoriai. Pasižymėjusime ginant TV bokštą ir Parlamentą buvo ištekti Sausio 13-osios atminimo medaliai. Apdovanojimus teikė Lietuvos Seimo deputatas Zita Sličytė.

Susirinkusiuose sveikino ir jiems koncertavo Kretingos politinių kalinių ir tremtinilių ansamblis.

Kretingiškai dėkingi gerb. deputatei Z. Sličytėi už maloną susitikimą ir dėmesį tremtiniams.

D.KRAKAUSKIENĖ

JONAVA. Lapkričio 22 d. Trečiasiais atkovotos neprirklausomybės metais čia pagaliau deramai švenčiamė Lietuvos kariuomenės diena. "Geležinio vilko" kuopos vyrų staciakampis - šaukus, lygiavimas - be priekaištų, žingsnis - tvirtas. Toliau žygiavo SKATO būriai. Vieno būrio kariai dar ne visi uniformuoti. Tai naujokai. Paskutinieji žengė šauliai. Kariai išsirikiavo didžiausioje Jonavos aikštėje priešais savivaldybės rūmus. Susirinko nedidelis būrelis Jonaviečių. Matyt, snipukų signalą gavusi, atriedėjo iš Ruklos desantininkų mašina. Rusijos kariai, pamatė, kad rengiamasi šventinėi rikiuotelė, apsisuko ir gržo atgalus.

Bet kur Jonavos miesto ir rajono valdžia? Nei Tarybos pirminkino, nei valdytojo, nei rajono tarybos deputatu, nei Seimo ar AT deputatu, o juo iš Jonavos net keturi! Rikiuotei vadovaves rajono komendantas karininkas V. Jakutis po kelijų garsiu komandų kariškiu žingsniu priešo prie grupės karininkų, kur stovėjo į Sajūdžio Jonavos Tarybos pirminkinas savanorė E. Simanaitei, ir reportavo jam. Po to kariai nunešė vainiką į čia pat esančią Neprirklausomybės kovų žuvusiu kareiviu kapavietę. Po pusės amžiaus Lietuvos kariai trimis salvėmis pagerbė žuvusius pirmatakus. Sajūdžio lyderiu pasveikinus Lietuvos karius trumpą kalba, kolona nužygiavo į panerį. Prie koplytstulpio buvo padėti Jonavos karių, Jonaviečių partizanų ir rezistentų vainikai. Vėl nuaidi trys salvės. "Pirma karta Jonavos istorijoje kariškai pagerbimai žuvusieji partizanai ir kiti pasipriešinimo okupantui dalyviai. Iš čia pat stovinčios stribų būtinės nukautų partizanų ir čia nužudyty žmonių kūnai būdavo velkami į panerį ir užkasinejami. Aukų skaicius dar nenustatytas. Per visą partizaninio karo laikotarpį Lietuvos žuvo apie 35 tūkstančiai žmonių. Partizanai laikėsi Lietuvos kariuomenės statutų, dėvėjo jos uniformą. Jie tešė Neprirklausomybės kovų savanorių ir karių tradicijas. Būkime pasirengę ir mes, - kalbėjo E. Simanaitei.

Pagerbė žuvusius, kariai nužygiavo į bažnyčią, kur iškilmingai prisiekė tarnauti Lietuvai.

Atkuriamos senos tradicijos. Tik lapkričio 19 d. AT priėmė Lietuvos kariuomenės atkūrimo aktą. Pačiu laiku. Prokomunistinis Selmas vargu ar ryžtusi tokiam žingsniui.

Paulius DEMIKIS

PRIENAI. Lapkričio 21-ąja, šeštadienio vakara, į Šaulių namus rinkosi žmonės. Ten buvo 6 karstai su 14-os Prienų šilo partizanų palaikais. Juos dengė trispalvės vėliavos. Giedojo Birštono politinių kalinių ir tremtinilių choras. Garbes sargyba ėjo Krašto apsaugos savanoriai ir šauliai. Gedulio valandos ryškiai bylojo apie žiaurų lietuvių tautos genocidą ir jaunimo pasirypimą ginti savo tėvynės laisve.

Sekmadienį Prienų bažnyčios kunigas Leonas Jakimavičius pašventino palaikus ir aukoją Jv. Mišias. Iš bažnyčios gedulinga eisenā pasuko į Prienų filia. Prie naujai išsklusio paminklo ir iškastos duobės žodį tare Sajūdžio ir mūsų Sajungos Prienų tarybos nare Dalia Raslavičienė. Ji kalbėjo apie Lietuvos laisvės kelią ir juo išėjusius žmones.

Mintimis apie laisvės kova dalyjosi buvę šio krašto partizanai, mokytoja Marija Gražulienė, Zigmantas Kuncevičius, Šaulė, politinė kalinė Angelina Kaškonaitė, Mordovijos kalinė Olimpija Kondrotienė, kalbėjo paminklio statybos iniciatorius ir perlaidojimo komisijos pirminkinas partizanas Jonika.

Eiles sėkta Povilas Kurvinckas ir Antanas Bartusevičius. "Saukiu aš tau, GPU užguita" - nuaidėjo B. Brazdžionio žodžiai.

Prie paminklo žengė Lietuvos politinių kalinių ir tremtinilių sajungos pirminkinas Antanas Lukša. Jis priminė už Lietuvą žuvusį jaunimą, padėkojo vienims šių gedulinių iškilminių dalyviams, kariams ir šauliams.

Pašventinus duobę, nuaidėjo pagarbos saliutas žuvusiems, nuskambėjo giesmė "Marija, Marija..."

Iš kunigo rankų ant karstu pabiro smėlis.

Taip jau sutapo, kad perlaidojimas vyko lapkričio 23-ąja - Lietuvos kariuomenės diena. Krašto apsaugos vadas Eugenijus Kamarūnas išsikravo savo karius priesakai. Jų davė 14 savanorių.

Danutė BUZUNIENĖ

Partizanas Uosis pasakoja

"Vycio" apygardos Vaitelio kuopos partizanus Vilių ir Lelijavą man teko asmeniškai pažinti. Vokietis Vilius buvo karininkas, labai narsus karys. Jis jau buvo pramokės lietuviškai. Vaiškiodavo dažniausiai kartu su Vaiteliu, nesiodavosi kulkosvaidžių.

Lelijavas priklauso Alfonso Smetonos - Žygaudo būriui, kartais eidavo su Vaiteliu. 1947 m. kovo pradžioje, kai naktį labai snigo į salo, Vilius ir Lelijavas buvo išėjė, prie Karoli Miškinį. Tik pasukus atgal, tarp Kunigiškių ir Užubalių, juos iš pasalų išpuole Vadoklių stribai ir garnizono kariškiai. Abu partizanai žuvus.

Pagrindinis mūsų veiklos tikslas buvo neleisti garnizonui iš stribais sliautėti ir skriausti gyventojus. Blauszdžio būrys, sužinojęs, kad garnizonas "valys" Raguvos

mišką, ji gerai pasitiko. Tai įvyko 1947-1948 m. vasarą. Partizanai laukė apsupies, išskirė švyrdubės prie paminkles keiliuko. Kai visi kareiviai suvažiavo į paminklę, karininkas pradėjo rodyti pagal temėlapį, kur kai eiti, partizanų būrio vadasis Blauszdžius davė savo vyravimų komandą ir iš visu pusiu pasipylė ugnis. Karininkų nuovė, kareiviai pakriko, bandė pulsti į švyrdubės, atsiraude, bet tik keliems pavyko pabėgti. O partizanai surinkę ginklus, granatas, dainuodami gržo su pergale.

Rytą man teko patydėti būrio vadą A. Smetoną-Žygaudą į Blauszdžio stovyklą. Sužinojome apie mūšiai eiga į kartu pasidžiaugėme, kad ginklai, kuriais būtume visi iškūdymi, atiteko partizanams.

Aleksandras BITINAS-UOSIS
Klaipėda

ATSILIEPKITE!

Partizanas Petras KUZMA, Leo-nas, g. 1925 m., Rokiškio apskr., Južintų valsč., Kuliu km. Partizanavo kartu su Juozu Vilainiu. Jo tolesnio likimo žinomas dvi versijos: kad žuvo 1952 m. ar 1953 m. ir kad pasitraukė į Latviją. Galbūt kas žinote apie jo likimą? Rašykite "Tremtinio" redakcijai.

Partizanas Vytautas ŠALČIŪNAS, Juozo, g. 1927 m. Veikė Prienų raj., Igliaukoje, Marijampolės raj. Žinių apie partizaninę veiklą, žuvimo aplinkybes, užkasimo vietas ieškojo artimieji. Rašykite "Tremtinio" redakcijai.

Janina SABAITĖ gyveno Veiverių apyl., Juodbūdžio km. 1948 m. kalejo kalėjime (20-ojoje kamerose). Jos ieškojo likimo draugė Julija CEPAITYTĖ-SIMANAITYNĖ, Sodų 26b-7, Kaunas.

Buv. politinio kalinio, panevėžio Broniaus KUNAVICIUS ieško Nijolė KASPARAVIČIENĘ, Salduvės 21-1, Kairiai, Šiaulių raj.

Kai skrebai Šeimininkavo

Mano atmintis nepajėgia pamiršti tos kraupios akimirkos, kuriaj vadoklių skrebai mane priverčė išgyventi dar visai vaikystėje. Buvo Šalta. Šiluose (Panevėžio raj.) Keliūgalos vienkiemiai dar skendėjo pusnyse. Naktį pas mus atėjo du Vaitelei būrio partizanai. Tai buvo labai mandagi, labai dažūs vaikinai. Pastikė, kad baigėsi maistas. Valgio idėjome į juos draugams. Vienas - slapyvardžiu Villus, garbanotas, šviešiaplaukis, antras - slapyvardžiu Lelijavas, garbanotas, tamšiaplaukis. Abiejų plaukai ilgi, kaip merginų. Tik spėjo atsisiųkti, ir mūsų sovbytą apsupo Vadoklių skrebai. Viliiu nušovė už mūsų klojimo, o Lelijavas sukeistės dar tololai bėgo. Jis sulaukė skrebai, šautuvų buožėmis užmušė. Tada atėjo mūsų eilė. Puošiau laukti trobos durių. Atidariau. Griebė mane už plauku, taip ir keikdamiesi spardė. Apsiginti nepajėgau, nes buvau dar menka paauglė. Kas kita - tėtė. Jis buvo stiprus, aukštus. Mušamas jis nepasidavė. Mamos ir sesutės, pora metų vyresnės už manę, jie nekaninkino. Tėtė ir man liepė ruoštis į Vadoklių skrebynę.

Tikejau, kad abu partizanai sekmingai pasitraukė, bet, išvaryta